

У кожного своя доля

Але те, як вона складеться, напряму залежить не тільки від суспільних обставин та твого особистого вибору, а й від людей, які стрінуться на шляху. Це засвідчує життя Тетяни Савеліївни Підгайської (Комаш). Вона народилась на Гомельщині, у селі Мокіш Хойницького району 27 вересня 1926 року. Була ще дівчиною-підлітком, коли почалась війна, яка принесла їй страх, страждання і довгу розлуку з рідним домом - оstarбайтерську працю в далекій Німеччині. Спогади Тетяни Савеліївни, з якими нині пропонуємо ознайомитись читачам - правдива розповідь живого свідка історії.

- Моє рідне село дуже мальовниче. Вулиця, на якій мешкали, одним кінцем виходила по-суті в ліс. Простір... Мали великий садок. Батько висадив його так, щоб нам, дітям, було де бігати й гратися. Нас піростало семеро сестер і братів. До війни не бідували - батько мав престижну роботу, працював бухгалтером. Ми ходили до школи, а після уроків допомагали батькам по господарству. На селі клопотів завжди багато, треба трудитися - інакше не проживеш. Я, навчаючись у школі, відвідувала чи не всі гуртки, які там діяли. Тож до війни уже багато чого вміла.

Мені було чотирнадцять з половиною, коли почалась війна. Але в наше село німці зайшли не сразу. Спочатку, в липні, вони з'явилися у районних центрах. Перше, що зробили - то встановили шибеницю і повісили чоловіка, якого влімали. Три дні поспіль злякували населення, що таке ж буде з усіма, хто не підкориться німецькій владі. У вересні 1941-го нім-

жителів. Самі побоювались лісом їздити, то найскладніші справи доручали поліцаям. Партизани і поліцаї мали домовленість не чіпати одні одних... А потім поліцаї дізнались, що партизани, навідавшись до села, когось забрали й убили. Тож оточили село. Дружину вбитого з немовлям заштовхали в хату, позабивали дошками вікна, а хати ж дерев'яні усі були, облили її бензином і спалили.

Почали забирати людей до Німеччини. Не минули й нас. У Гомелі позаганяли у вагони, в яких худобу перевозять. Всередині лиш трохи позамітали, але все настільки смердюче й мокре там було, що страх. На кожен вагон - німець з автоматом. А людей навезли... І дорослих, і малих. З вагонів нікого не випускали, навіть як до туалету комусь треба було. Ой, як страшно це все було!

Пройжджали ми й через Здолбунів. Я це добре запам'ятала, бо тут нас викинули води полити. А потім потяг рушив далі... У Перемишлі нам наказали речі



Нині Тетяна Савеліївна Підгайська серед тих наших земляків, заради яких Рівненський відокремлений підрозділ ГО «МФ «Взаєморозуміння і толерантність»» втілює проект «Служба медико-соціальної допомоги на дому, організація зустрічей та дозвілля 20 жертв націонал-соціалізму у Здолбуніві та Переяслав-Хмельницькому». Його фінансує німецький фонд «Пам'ять,

Дуже я тоді злякалась, що й справді нічого не бачу, та як здійму лемент. А всі сміятися почали. Та кажуть, що теж нічого не бачать, бо ми в тунелі...

Згодом бранців стали по одному вагону вивантажувати. Я опинилась аж в Рурській області. Це за річкою Рейн. Місто Дуйсбург було на правому боці, а ми - на лівому, ближче до французь-

відповідальність, майбутнє». Жінку постійно у межах проекту навідують волонтери, медичний і соціальний працівники Рівненського ВП ГО «МФ «Взаєморозуміння і толерантність»».

На знімку - керівник названого вище проекту Л. Д. СУКОВАТА та гості-доброчинці з міста Катвейк (Нідерланди) під час зустрічі з Т. С. ПІДГАЙСЬКОЮ.

магазина, я там прибирала, намагався зі мною заговорити, аби впевнитись, що дійсно і читати, і розмовляти по-німецьки вмію. По сусідству з моїми хазяями жив хлопчик Ганс. Якось я його запитала, скільки буде двічі по два, він відповів: "Чотири". А двічі по шість - ні. Вибіг він на вулицю і кричить: «Мамо, Таня табличку знає!» Для них це було справжньою

А ще треба було по два рази вночі схоплюватись, бо передавали тривогу. Подадуть сигнал в Ахені, а літаки вже над нами. Біжимо ховатися в льосі. Там поки заснеш, то вже 5.30 - час вставати, треба з худобою на пасовисько.

...Хазяїн навчив мене їздити на велосипеді. Згадую такий випадок. Іду велосипедом, а дівчора хапає за багажник та не пускає. І так

вибирали картоплю. Почалося бомбардування, несподівано - тривога... І куди ж бігти? Я побігла до колючих огорож і там, скрючившись, присіла. Аж біля мене чорна корова спинилася. І поглядом ніби каже: "Тікай звідси!" Я прожогом кинулася звідти, та раптом чую свист. Пролетіла бомба менше, ніж за два метри від мене. І все... Як прийшла до тям, бачу, що мене землею засипало і що поранена - кров стікає обличчям. Підвелась помалу і біжу до хазяїна. Він злякався, одразу почав перевіряти, чи голова моя ціла. Потім став на коліна, простяг руку до неба й мовив: «Боже, спаси це дитя, забери краще мене, бо я вже старий!» І тут метрів за вісім від нас падає бомба, про такі ще казали "сніпа". Падає і... не розривається!..

Пам'ятаю й інший випадок. Хазяйка відправила мене до селянської спілки по мішки. Туди їхати кілометрів за вісім. Приїжджаю, там велика будова. Запитую, чи можна взяти мішки, а мені кажуть: "Іди собі та й бери". Я один взяла - подертий, другий - подертий... Залізла на ті мішки й вибираю. Аж заходить німець і питає: "А що це ти робиш?" Відповідаю: "Мішки ось подерті, то я цілі вибираю". Він наказав брати усі підряд, а як подерті, то нехай хазяйка зашиє. "А вона часу не має", - кажу. Дивляться на мене й сміються, я ж на велосипеді й гайда...

Як звільняли нас, то хазяїн просив, щоб я від них не їхала, побула з ними ще, "бо в нас там таке твориться".

ці з'явилися і в нашому селі. Забирали у селян курей, яйця, масло, сало. Хліб відбирали. Тоді багато колгоспів хліб поспалювали, щоб не дістався ворогу. У нашому цього не зробили, натомість все збіжжя роздали людям.

...Почав формуватись партизанський рух. За десять кілометрів від нас була непрохідна пуща, отам і стояли партизани.

Під час війни землі ніхто не хотів брати. Магази́ни не діяли - нічого не можна було купити. Худобу забирали, а без корови на селі не виживеш. Не було навіть солі, то люди брали добриво і ним приправляли їжу. Отак відчували ми на собі нову владу. За деякий час почалася мобілізація чоловіків - усіх, хто спроможний був воювати. По селу тільки й чути було, що жіноче голосіння...

Невдовзі з'явилися на селі й поліцаї - німці організували поліцію з місцевих

позодягали і повели усіх до лазні. Треба було пройти карантин. Речі наші скерували на санітарну обробку.

Ми ще десь зупинялись, я вже не згадаю, що це за місце. Але там лікарня була. Знаєте, комусь руку відірвало, в когось ока немає - то всіх їх туди. За огорожею тих людей тримали. Вони хліба просили і казали, що їх голодом морять. Охороняли цих бранців з вишки, спробуєш підійти - зразу й кулю отримаєш. Ми почали гуртом хліб через огорожу перекидати. А нам вміть попередження: "Ану геть, бо стрілятимемо!"

...Везли нас повз Чехословаччину далі - до Німеччини. Там, пригадую, проїжджали ми крізь тунель, довгий такий - на кілька кілометрів. Я сиділа й голосно плакала. Якась жінка і каже: "Не плач, бо виплачеш усі очі й не бачитимеш більше".

кого кордону.

Там, куди нас доправили, вже чекали німці. Вони вибирали серед нас міцніших, щоб могли добре працювати. На мене, маленьку й худеньку, ніхто уваги не звертав. І тут забрали мою троюрідну сестру. Я в плач. Аж під'їжджає ще фермер - спізнився трохи. Саме він і забрав мене та ще когось там. Тоді вже хазяйка сестри пояснила, що мовляв, недалеко одна від одної будете, десь за кілометр, бачитись зможете.

...Привіз мене фермер до себе додому. Зовнішність він мав, що можна було злякатись. На той час я вже вміла читати німецькою, закінчила ж дев'ять класів. Винесли мені газету. А на її шпальтах Геббельс з пропагандою, що наші люди, мовляв, нічого, окрім як працювати, не знають і не вміють...

Потім кожен, хто з місцевих заходив до хазяйського

дивиною. Німці мене питали, чи є у нас школи. Я розповідала, що є і в селах, і в містах не по одній.

У магазині моєї хазяйки обмінювали картки на їжу. Найбільше було на 500 грамів, а в основному - на 100, 150, 250. Самі картки ті невеличкі, як пів нашої марки. Люди приходили з тижневими. Потрібно було ті картки обрізати обережно по контурам, наклеювати на листок і здавати в установу спеціальну. Ніяк не вдавалось картки ті правильно обрізати...

Я працювала в магазині, а вечері готувала хазяйка. Та якими були ті вечері... Хіба що яйце якесь варене. У них там не можна було нікому нічого давати просто так. Яюсь одна з сусідок попросила мене, щоб дала молоко. Я сказала, що запитаю дозволу в хазяйки, то вона зразу: "Hi! Hi!"

Картки оті забирали всі мої вечори, навіть недільні.

кілька разів поспіль. Я сминаясь, просила залишити мене в спокої. Та щойно рушала, діти знов чинили так само. Тоді я покинула руль і подерла обличчя хлопцеві, який тримав велосипеда. Думала, що все... Але хазяїн, який усе це бачив, сказав, що діти самі винні і не треба було мене зачіпати. Відтоді й не чіпали.

Я допомагала хазяям по господарству в усьому. По суботах до шістнадцятої все в їхній оселі мало просто блищати. Тож починала роботу о п'ятій, ще до того, як виганяла на пашу корів. У будинку дванадцять кімнат, і скрізь треба було навести лад. Вікна натерти, столову почистити, в магазині прибрати... Лець встигала. А в неділю - вихідний день, коли мала відпочивати, хазяйка несе книгу кухарську: вибери, який хочеш торт. То такий і пекла.

...Був кінець серпня, ми

казав, що потім куплять мені квиток і поїду. Я погодилась, залишилась.

Але невдовзі все одно наших усіх повивозили. Доправили до якоїсь лікарні. Ми там довго ще пробули. Німці стріляли по тій будівлі. Та нас евакуювали лише тоді, як від вибуху бомби розірвало жінку в палаті. Був квітень 1945 року...

Отак я повернулась на Батьківщину. Згодом закінчила Львівський університет імені І. Я. Франка, факультет іноземних мов. За розподілом поїхала працювати в Рівненську область, на Здолбунівщину. Тут, у сільській школі в Глинську, викладала німецьку аж до виходу на пенсію. Тут, на Здолбунівщині, вийшла заміж, тут народились і вирости доньки".

Записала Олена СНІЖНА

Фото надане Рівненським ВП ГО "МФ "Взасморозу-міння і толерантність"